

ROBIN ROOM – MONIEN MONOPOLIEN MIES

Kuluttaja voi monopolin purkautuessa joutuakin ostamaan juomansa aiempaa kalliimmilla hinnoilla. Näin on käynyt kaikissa niissä USA:n ja Kanadan osavaltioissa, joissa alkoholimonopoli on yksityistetty. Suppeammasta valikoimasta ja kalliimmista hinnoista huolimatta alkoholin kulutus on noussut lisääntyneen saatavuuden takia. Erityisesti on kasvanut viinien ja väkevien kulutus.

Hinnat nousevat varmasti, mikäli valtio haluaa pitää omat tulonsa muuttumattomina, kertoo yhteiskuntatieteilijä Robin Room, ”monien monopolien mies”. Hän tietää maailman alkoholimonopoleista todennäköisesti enemmän kuin kukaan muu, koska on pitkän tutkijauransa aikana perusteellisesti perehtynyt niiden toimintaan.

Room on yhteiskuntatieteilijä, joka johtaa Päihdetutkimusinstituuttia (ARF eli Addiction Research Foundation), päihdealan ”monialayritystä” Kanadan Ontariossa. Vuonna 1983 Room palkittiin Jellinek-palkinnolla, jonka ovat saaneet myös suomalaistutkijat Kettil Bruun ja Klaus Mäkelä.

Alun perin Robin Room on amerikkalainen ja on työskennellyt ennen ARF:ää Kaliforniassa, Berkeleyn tutkimuslaitoksella San Franscossa. Hän tuntee sekä Kanadan että USA:n alkoholijärjestelmät ja niissä tehtävän alkoholitutkimuksen.

ARF on maailmassa ainoa tutkimuslaitos, johon tutkimuksen (yhteiskuntatieteellinen, biolääketieteellinen ja hoitotutkimus) lisäksi on sijoitettu tiedotus- ja informaatiopalvelut sekä päihdeongelmaisten hoitopalveluja. Päihdeongelmalla tarkoitetaan kaikkea sitä, mihin ihminen voi addiktoitua, tavallisimmin kuitenkin alkoholia, tupakkaa ja huumeita.

ARF OSALLISTUU JA
VAIKUTTAA MONELLA
TASOLLA

USA:n ja Kanadan alkoholitutkimus eroavat toisistaan monella tavalla. Kanadassa rahoitus on keskitetty ja sitä hallinnoidaan varsin keskusjohtoisesti. Amerikkalainen alkoholitutkimus on täysin erillään muusta päihdealan tutkimuksesta. Kanadassa taas sosiaalinen ja kliininen tutkimus ovat keskenään paljon paremmin

tasapainossa. USA:ssa tehtävän alkoholitutkimuksen painopiste on biolääketieteessä.

– Jos vertaan alkoholitutkimusta muihin sosiaalitietisiin, se on esimerkiksi USA:ssa paljon kansainvälisempää kuin yleinen sosiologia. Tiedän sen kokemuksesta USA:ssa sosiologiaa opiskelleena. Juuri alkoholisosiologiassa suomalaisten tutkijoiden panos on ollut tärkeä. Tekee alkoholitutkimusta sitten kuka tahansa ja missä tahansa, hän ei voi olla ottamatta huomioon alan kansainvälisyyttä. Sosiologiassa on myös perinteisesti totuttu tutkimaan (ja arvostamaan) suuria ja vakavia projekteja, sosiaalista luokkateoriaa jne. Meitä alkoholisosiologeja on näin siunattu matalammalla statuksella, jos vertaamme sitä akateemiseen yleiseen sosiaalitutkimukseen. Olemme tällaisia vähemmän vakavia vapaa-aikaa tutkivia sosiologeja. Kettil Bruunin kanssa me kerän tästä juttelimme, ja hän sanoi vieokkaasti, että ”tätä kauttahan meille on annettu mahdollisuus harjoittaa tutkimusta läpi koko sosiaalisen kentän”!

– Olen nyt ARF:ssä työskennellyt koko päihdekirjon kanssa: niin alkoholin, huumeiden, tupakan kuin pelihimojen. Se on varsin mielenkiintoista ja toimii ihan hyvin. On vain pi-

dettävä huolta siitä, ettei menetä kunkin addiktion erityispiirteitä. Esimerkiksi alkoholi on monimutkainen asia monessa suhteessa ja on varottava USA:ssa jo tapahtunutta. Koska siellä on viime aikoina kiinnitetty huomiota lähes yksistään huumeisiin, piilee siinä suuri vaara, että niin Kanadan kuin USA:n yhteiskunnan päähuume eli alkoholi jää syrjään.

ARF pyrkii vaikuttamaan osavaltion harjoittamaan alkoholipoliittiseen päätöksentekoon monella eri tavalla ja tasolla. Sillä on ympäri osavaltiota 26 toimistoa, joiden kautta johdetaan erilaisia paikallisen tason toimintaohjelmia. Paikallinen taso korostuu Roomin ajatuksissa, sillä sitä kautta voidaan parhaiten vaikuttaa paikallistason päätöksentekoon ja toimintatapoihin. Lisäksi ARF:llä on entuudestaan varsin hyvät kontaktit paikalliseen viinamonopoliin sekä ravintoloiden lupa- ja valvontatoimintaa hoitavaan organisaatioon. Toimintamuotoina ovat mm. jatkuva yhteydenpito ja keskustelu ajankohtaisista asioista.

– Meillä on pitkät perinteet yhteistoiminnasta. On vain tunnustettava, että kullakin organisaatiolla on omat roolinsa. En väitä, että neuvojamme aina kirjaimellisesti noudatettaisiin, mutta koemme kyllä roolimme kansanterveyden edistäjinä hyvin merkitykselliseksi.

– On olemassa asioita, joista voi saada tutkimuksella tukea, mutta sen avulla ei voi ohjata ja tehdä koko politiikkaa. Eikä tutkimuksen tulekaan määrätä politiikan tekemisistä, vaan antaa tietoa päätöksenteon perusteista, vastaa Room, kun

Kuva: Mirja Vepsäläinen

kysyn tutkimuksen yhteyttä päätöksentekoon.

Juuri nyt Ontarion hallitus pohtii – kuinka ollakaan – sitä, voitaisiinko alkoholijärjestelmä yksityistää ja mitä siitä seuraisi. Siihen ARF hioo parhailaan vastausta kansanterveydelliseltä näkökannalta.

ONKO KESKITTÄMISESSÄ JARKEA?

Suomessa sosiaali- ja terveysministeriö valitsi viime kesänä

vaihtoehdon, jossa alkoholitutkimus ja -tiedotus jaetaan ja liitetään olemassa oleviin organisaatioihin, Stakesiin ja Kansanterveyslaitokselle. Päihdeinstituutti-mallia oli myös ehdotettu suomalaisen hallinnon pohjaksi, mutta sille ei riittävän korkealla tasolla lämmetty.

Onko ollut järkevää keskittää saman katon alle koko päihdetutkimus, hoito sekä tiedotus ja valistus?

– ARF on todella mielen-

kiintoinen experimentti. Missään päin maailmaa ei ole mallia, jossa niin monet eri päihde-toiminnot olisivat saman katon alla. Meillä on nämä paikallistoimistot, alaisuudessaamme on osavaltion suurin yksittäinen hoitokeskus sekä siihen liittyvä avohoito ja tutkimustoimintamme käsittää koko kentän aina yhteiskunnallisesta ja käyttäytymistieteellisestä hoitotutkimuksen kautta biolääketieteelliseen saakka. Olen nainen kysymys tietenkin on se, voimmeko me saman organisaation rajoissa tehdä jotain sellaista, mitä emme erillisorganisaatioissa voisi tehdä.

– Meillä on hyviä paikallistason projekteja, jotka nimenomaan vaativat koko alan yhteistyötä. Meillä on pitkä kliinisen tutkimuksen perinne ja siksi voimme heti alkuvaiheessa tutkia ja kokeilla käytännössä uudet hoitomallit. Jo nämä näkökulmat puolustavat parhaiten sitä, miksi näitä asioita kannattaa tehdä yhteistyössä.

Parhaillaan ARF:ssä selvitetään sitä, mitkä ajankohtaisista tutkimusaiheista ovat niitä, jotka olisi järkevää tehdä yhteistyössä sosiaali- ja biolääketieteilijöiden kesken. Luonteviksi yhteistyöprojekteiksi sopivat esimerkiksi alkoholi ja väkivalta sekä juoma- ja tupakointitapoihin liittyvä tutkimus.

– Tiedämme esimerkiksi tupakan ja alkoholin suurkan- tuksen helposti kasautuvan, mutta emme tiedä näistä tarkemmista yhteyksistä juuri mitään. Me käymmekin ARF:ssä vuosittain läpi kaikki tutkimusaiheemme ja mietimme, missä niistä olisi mahdollista soveltaa laajempaa tieteidenvälistä näkemystä.

– Ei se nyt niin kovin help-

poa ole sovittava eri alueita ja näkökantoja yhteen edes saman katon alla. Ammatit ja tavat tehdä työtä ovat niin kovin erilaisia, ja käymmekin tästä syystä edelleen pitkiä ja hartaita keskusteluja.

ENTÄ TIEDOTUS JA VALISTUS?

Ontariossa on oma sosiaali- ja terveysministeriö, jonka kanssa ARF:n tiedotus ja valistus sekä tietopalvelu tekevät yhteistyötä. Room kehuu ARF:n kirjasto- ja informaatiopalveluja ja toteaa niiden olevan yhä enemmän sähköistä tiedonsiirtoa, jota voi välittää jopa suoraan kenttätööhön tavallisia puhelinlinjoja pitkin.

– Valistustyössä kohderyhmiämme ovat toisaalta suuri yleisö, mutta erityisesti eri ammattiryhmät. Työ perustuu pääosaltaan siihen tutkimukseen, jota me tällä alueella ja erityisesti ARF:ssä teemme.

ARF:n tiedotustyöstä saa hyvän kuvan selailemalla sen julkaisemaa laajaa aineistoluetteloa, jossa on lukuisille, joskus jopa hyvinkin pienille väestöryhmille suunniteltua aineistoa. Tarjolla on monenlaista opetus-, tieto- ja koulutusmateriaalia paitsi tavallisille alkoholinkäyttäjille myös alan ammattilaisten tueksi. Videovalikoima ja muu AV-valikoima on kunnioitettava, ja osa parhaimmista on löytänyt tiensä myös suomalaisen päihdetyöhön.

ARF julkaisee säännöllisesti omaa lehteä nimeltä The Journal, jossa varsin kansantajuudessa muodossa kerrotaan uusimmista päihdealan tutkimuksista sekä ajankohtaisista asioista. Se oli aikanaan jonkinlaisena esikuvana Neuvoa-Antavat-lehdelle. Alkoholipo-

litiikka-lehteä vastaavaa Ontariossa ei ole. Sen sijaan Quebecissä ilmestyy hieman vastaavanlainen ranskaksi. Koska kielialue on laaja, on jo olemassa useita sellaisia lehtiä, joissa tutkimukset voidaan julkaista.

– Emme ole koskaan edes harkinneet omaa tutkimusjulkaisua. Kehitys kulkee pikemminkin toiseen suuntaan, eli on yhä selkeämpi tarve julkaista yhteisissä kansainvälisissä julkaisuissa. Lehti, jossa sosiaalitutkimamme nykyään julkaisevat, on brittiläinen Addiction. Lisäksi julkaistaan lehdissä Journal of Studies on Alcohol ja General Drug Issues. Päihdetutkimuksen pääfoorumiksi on vähitellen noussut lehti nimeltä American Journal of Public Health, mutta siinä julkaistaan pääosin muuta kuin sosiaalitutkimusta.

ONKO ALKOHOLIPOLITIIKALLA SIJAA KANSAINVÄLISESSÄ YHTEISKUNTAKEHITYKSESSÄ?

Suomen näkökulmasta katsoen on tuntunut hieman siltä, että alkoholipolitiikka on jotain sellaista, jota "Euro-Suomi" ei enää tarvitse eikä kaipaa. Pää tavoitteena tuntuu olevan alkoholijärjestelmä, jossa mielihyvän kaupparatsut eivät häpeile yksityistä voitontavoittelua eivätkä mainostajat mielikuvaan. Onko nyt niin, että tällainen kyllästyminen alkoholiin erityishyödykkeenä on kansainvälisestikin nähtävissä vai onko tämä vain ikioma Suomielmiö?

– Asiat näyttävät lähes päinvastaisilta riippuen siitä, mistä suunnasta niitä katsoo. USA:ssa alkoholipolitiikka on saamassa yhä tärkeemmän jalansijan. Yksi syy siihen, miksi

näin on käynyt, on siinä, että amerikkalaiset ovat hyvin pe-loissaan laittomista huumeista ja että pelätään tupakan ja al-koholin helpon saatavuuden aikaansaavan liberaalia suh-tautumista myös laittomiin huumeisiin.

– Sen sijaan meillä Ontarios-sa ja Pohjoismaissa asiat näyt-tävät kulkevan toiseen suun-taan. Yhteiskunnissamme on pitkään harjoitettu määrätie-toista alkoholipoliittikkaa ja siihen aletaan olla hieman vä-syneitä. Koko alkoholipoliitti-nen ajatteluhan on alun perin pohjoismaista perua ja on niis-säkin yhteiskunnissa ollut tais-telun kohteena koko olemassa-olonsa ajan.

Vaikka sekä Ontarion että Suomen vähittäismyyntimono-polit ovat olleet murtumispa-i-neiden alla viime vuodet, poik-keaa Ontarion tilanne olennai-sesti omastamme. Kun meillä suuri yleisö on jo pitkän aikaa antanut tukensa järjestelmän liberalisoinnille, on ontariolai-nen väestö tiukasti oman mo-nopolinsa ja varsin konservatiivisen alkoholipoliitiikan har-joitamisen takana.

Vain noin neljännes Ontari-on väestöstä sallisi tutkimus-ten mukaan alkoholijuomien myynnin tavallisista elintarvi-keliikkeistä (Suomessa 2/3). Mistä tällainen asenne-ero sit-ten mahtaa johtua?

– Olemme sitoneet alkoholi-politiikan osaksi yleistä sosi-aali- ja terveyspolitiikkaa, vii-me aikoina erittäin vahvasti osaksi valtakunnallista kan-santerveysystöä, Room arvelee.

Olemmekohan me suomalai-set juuri tässä suhteessa joten-kin epäonnistuneet?

Robin Room on armoitettu mo-nopolijärjestelmän puolesta-puhuja. Hän on puhunut ai-heesta lukuisissa kansainväli-sissä kokouksissa ja asiantun-tijatilausuuksissa. Hän ei kui-tenkaan ole mikään asialle tun-teenomaisesti vihkiytynyt tuli-sielu, vaan kylmän rauhallises-ti ja loogisesti ajatteleva yh-teiskuntatutkija. Roomin mie-lestään alkoholimonopolit ovat erinomainen väline alkoholi-politiikan harjoittamisessa ja erityisesti kaupan säätelyssä. Ne tekevät alkoholin saatavu-u-den hieman vaikeammaksi ra-joittamalla alkoholin myyntiä terveydellisin perustein ja sää-telemällä myyntipisteiden lu-kumäärää. Tarkoitus ei ole kieltää alkoholin hankkimista, vaan ainoastaan tehdä se hie-man epämukavammaksi. Sys-tembolagetin pääjohtajan Gab-riel Romanuksen tavoin Room-kin lähtee siitä, ettei monopo-lia voi korvata millään muilla alkoholipoliitiikan keinoilla.

– Se säätelee yksityistä voi-tontavoittelua. Sen avulla voi-daan huomattavasti helpom-min pitää salakuljetus kurissa. Monopoli merkitsee myös kaikkialle valtioon samoja hin-toja, mikä kuluttajan kannalta ei ole lainkaan huono asia.

– On ollut mielenkiintoista havaita, että USA:ssa ja Kana-dassa kaikissa niissä osavalti-oissa, joissa monopolijärjestel-mä on yksityistetty, hinnat ovat kuluttajien suureksi hämmä-s-tykseksi kohonneet eivätkä suinkaan laskeneet, kuten alun perin markkinoitiin. On nimit-täin aivan selvää, että mikäli valtio haluaa säilyttää verotu-lonsa ennallaan, yksityistämi-nen johtaa hintojen nousuun.

– Kun verrataan niitä ame-

rikkalaisia osavaltioita, joissa on monopoli, niihin, joissa ei ole, on monopolivaltioissa al-haisempi kulutustaso ja vähäi-semmät haitat kuin yksityis-kaupan valtioilla. Paras vertai-lutilanne on silloin, kun voi-daan tarkastella samaa valtiota monopoli- ja yksityisjärjestel-mässä. Tällaisia esimerkkejä meillä on nyt mm. Alabamasta ja Iowasta. Niiden myynti on lisääntynyt, erityisesti viinien ja väkevien – ja hinnat ovat kohonneet.

– Kansanterveydelliseltä nä-kökannalta juuri vähittäis-myyntimonopoli on se kaik-kein tärkein. Se pystyy parhai-ten kontrolloimaan alaikäisille myyntiä, ja myymälöiden luku-määrää voidaan säädellä alko-holipoliittisesti.

Room on perehtynyt vuosien myötä myös Oy Alko Ab:n hal-linnoimaan alkoholijärjestel-mään. Hänen mielestään Suo-men esimerkki on aina ollut hyvin mielenkiintoinen; oli sit-ten kyseessä miten tiukka mo-nopoli tahansa, on valtiolla aina järjestelmästä huolimatta ristiriitaiset intressit alkoho-liin. Toisaalta ne ovat fiskaali-sia, toisaalta kansanterveydel-lisiä. Room korostaa, että sa-mat ristiriidat ovat enemmän tai vähemmän näkyvissä kai-kissa niissä valtioissa, joissa alkoholin myynti on laillista.

– Olen usein esittänyt alko-laisille ystäväillen sen näkö-kannan, että tuskin Alkossa-kaan aikanaan kovin paljon yhteisesti keskusteltiin saman katon alla olevien intressiryh-mien kesken, mutta – varmasti enemmän kuin eri ministeriöt keskenään!

LEENA WARSELL